

знання, цікавість до ірраціональних феноменів, інтуїтивність шляху пізнання» [Будз 1998: 82]. У «Страшному суді», як і в «Смерті Каїна», Франкові герої роблять вибір на користь другого шляху, тобто перцептивного, дорозумового, некерованого свідомістю пізнання. Воно виявляється глибшим від раціонального, системонаукового знання (аперцепція), бо відкриває істину.

Література: Будзь 1998: Будз В. К'єркегор і Гегель – дві парадигми діалектики духу // Українська К'єркегоріана. – Львів, 1998. – 128 с.; Драгоманов 1991: Драгоманов М. Вибране («мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні») / Упоряд. та авт. іст.-біогр. нарису Р.С.Мішук; Приміт. Р. С Мішука, В. С.Шандри. – К.: Либідь, 1991. – 688 с.; Зеров 1990: Зеров М. Франко - поет // Зеров М. Твори : В 2 т. - Т. 2. - К.: Дніпро, 1990. – С.312 – 348.; Франко 1998: Іван Франко — письменник, мислитель, громадянин: Матеріали Міжнародної наукової конференції (Львів, 25 – 27 вересня 1996 р.). – Львів: Світ, 1998. – 872 с.; Кобів 1993: Кобів Й. Еразм Роттердамський і його сатиричне перо // Еразм Роттердамський. Похвала глупоті : Домашні бесіди. – К., 1993. – С. 5-12. Руссо 1961: Руссо Ж. Ж. Исповедь. – Прогулка одинокого мечтателя // Руссо Ж.-Ж. Избр. соч.: В 3 т. – Т.3. – М.: Гослитиздат, 1961. – 727 с.; Франко 1985: Франко І Зібр. тв.: У 50-ти т. – Т. 3. – К.: Наук, думка 1985. – 441 с.; Шевченко 2003: Шевченко Т. Пов. збір. тв.: У 12 т.– Т.4: Повісті. – К.: Наук думка, 2003. – 600 с.

Світлана Бородица, доц. (Тернопіль)

ББК 83.3 (4Укр)

УДК 82-312.2

Концептуальність художнього мислення Дмитра Павличка в поетичній збірці «Три строфи»

У статті досліджуються домінанти художнього світу у поетичній збірці «Три строфи» Д.Павличка. Особлива увага акцентується на естетичних шуканнях поета, що засвідчують його

художню майстерність, концептуальність мислення, новації у строфіці.

Ключові слова: екзистенціалізм, експеримент, жанр, концептуальність, художній світ, філософізм.

The article deals with the attempt to investigate the dominants of the artistic world in the poetic works «Try strofy» by D.Pavlychko. Much attention is paid to aesthetic searches of the poet that show his artistic technique, conceptuality of his thinking, innovation in stanza.

Key words: existentialism, experiment, genre, conceptuality, artistic world, philosophism.

«Доля – це своєрідний текст. Текст конкретного людського життя у всезагальному Тексті буття. Тож вона має не тільки свій сюжет, а й свій жанр, свої колізії, свою епіку, свою лірику, свій модернізм, свій сюрреалізм і, очевидно, підтекст – неповторний у кожному конкретному випадку» [Тарнашинська 2008: 203]. У цій площині цікаво розгортається концептуальність «Трьох строф» Д.Павличка як «психологічна топологія шляху» (М.Мамардашвілі) митця.

Творчий потенціал Д.Павличка – філігранного поета – у кожній поетичній збірці активізується і здобуває концептуальну цілісність. Реальний, але трагічний світ сучасної України окреслюється у його «Трьох строфах». Автор досягає художньої правди через органічний синтез національного й особистісного начал, творення екзистенціальної моделі людина – світ, яка є світоглядною матрицею його художнього мислення.

Концептуальний зміст поетичної збірки Д.Павличка засвідчений ним у назві «Три строфи»: «троїста будова» віршів «має в собі щось від основоположної трійці у природі і в людській духовності» [Павличко 2007: 4]. Таким чином, особисте розуміння автором проблеми стосунків людини і світу актуалізує нове розуміння метафізичних явищ, Бога і Народу як «правдивого образу нашої пори»: «Ці три строфи, неначе три тополі, / Чи три верби, похилені в журбі, / Чи три свічі, погаслі й захололі, – / Але, як хочеш, засвіти собі («Три строфи»)» [Павличко 2007: 123].

Водночас Д.Павличко – носій високих духовних вартостей як органічної складової української національної традиції. Його сакральна поетика ґрунтується на визнанні

духовної сили людини, яка пізнає потаємний смисл буття через гармонійне співіснування з природою і нацією. Але епоха тоталітаризму перешкодила творчій самореалізації митця, що виявилось у його внутрішній роздвоєності, у наполегливих пошуках сенсу, тому що національна особистість руйнувалася, пригнічувалася, маргіналізувалася: «Якби я знав, як тяжко ранило слово / Моє, та не когось там, а мене; / Забуте мною, вдарило раптово, / Тупе, неначе вістря кам'яне. / Чому воно мене не вбило змаху, / Чому лиш виставляє на страху? / Можливо, я писав його зі страху, / А може, вірив я колись йому?» [Павличко 2007: 83].

Представляючи покоління шістдесятників, Д.Павличко висновує власну філософську концепцію відповідальності, яка мислиться як «філософія чину». Поезія «Трьох строф» сфокусовує «концептуальні філософські основи ... воледіяння» [Тарнашинська 2008: 176] митця. Національна ідентичність усвідомлюється ним, у першу чергу, як моральна через свободу особистості. Д. Павличко пройшов складну психологічну еволюцію: від позиції «соціального мазохіста» (Н.Зборовська) до духовної мужності, відновлення релігійних переживань, інтенсивного відживлення національного характеру. «Оскільки людина, що шукає / мандрує, іншими словами, homo viabor (Г. Марсель), у своєму пізнанні граничного метабуття «виходить» на відчуття себе людиною трансцендентною, основу світовідчуття якої становить сутність тріади – душа, світ, Бог (І.Кант), то видимий світ постає для неї в духовному обрамленні душі й Абсолюту, «замикаючись» трансцендентними душею та Богом як трансцендентною сумою її власного Я та Абсолюту», – зазначає Л.Тарнашинська [Тарнашинська 2008: 179 – 180]. У поезії Д.Павличка його Я виходить за межі «світу» і зосереджується в «душі». Я.Розумний наголошує, що «релігійні елементи в українській поезії двадцятого століття виконують кілька й дуже важливих функцій, між ними – світоглядову, суспільно-історичну і психологічну» [Розумний 2008: 293]. У віршах «Черешня», «Сльоза», «Ніч», «Епітимія», «Сонце», «Стопчатів», «На відході» поет здійснює перехід з «чорного» світу в «білий», з несвідомого у свідоме буття, демонструючи процес нової ініціації. Тому його образи характеризуються домінуванням світла, життєдайної сили, духовної культури: «І

раптом спалахнула тьма, / І дощ прошив мене, як правда, / Коли рятунку вже нема» («Дощ») [Павличко 2007: 33].

У Д.Павличка-шістдесятника як «людини трагедійної» (Л.Тарнашинська) звучить «покаянний голос». Сповідальність поезії «Трьох строф» виявляється у загостреній відвертості митця, бажанні максимально правдиво розповісти про історичні події середини ХХ ст. Складна взаємодія художнього світу Д.Павличка з його особистим життєвим досвідом і деформованою мистецькою долею зумовили «моральний суд» над собою, напружений і неоднозначний процес духовного самоочищення: «Я смерті не боявся, та достоту / Не відав правди, був сліпий, як дим. / Якби ж я знав, яку страшну скорботу / Несе життя, я вмер би молодим!» [Павличко 2007: 83].

Автобіографізм у збірці увиразнився саме через концепт сповідальності, що реалізувався за допомогою комплексу естетичних і стильових принципів: багатство особистого досвіду поета, суперечність його світоглядної позиції, глибинна любов до рідної землі, ментальні основи художнього мислення, рефлексивне переживання буття, критична самооцінка. Таким чином, сповідальний характер «Трьох строф» є глибоко інтимним, оскільки виражає найтонші нюанси особистісного й історичного буття. Тому характерною особливістю авторського стилю є публіцистичність, яка просвічує епічний і ліричний дар Д.Павличка. «Йому дорогий універсалізм Івана Франка, несподіване поєднання в одній особі «народника-трибуна» й естета, який краще за інших розуміє самоцінність краси досконалого слова, вишуканих поетичних форм» [Панченко 2009]. Звідси, – на думку В.Панченка, – «та особливість внутрішнього імперативу, яка була добре знайома, наприклад, Івану Франку з його культом самозреченої праці» [Панченко 2009].

Архітектурна вишуканість поезії книги «Трьох строф» – у синтезі їх формальних особливостей і змістовому наповненні. Г-Г. Гадамер наголошував, що «вірш, який має довершену поетичну форму, переконує і своїм змістом» [Гадамер 2001: 273]. Тристрофічна конструкція віршів у збірці чітко продумана, відшліфована, що дозволяє говорити про витворення митцем канону «скаліченого сонету» – «своєрідного протесту проти

повчань у поезії» [Павличко 2007: 4]. Це вимагало, попри пояснення Д.Павличка, дисципліни думки та вислову, неабиякої майстерності й самообмеження формальними ознаками. У його генологічній свідомості на жанрову матрицю накладаються психологічні домінанти і витворюється стійка «смиислово-емоційна форма художнього мислення» [Клим'юк 1998: 300], яка представляє авторську модель світу.

Мар'яна Гірняк зазначає, що «жанр постає насамперед як форма людського мислення, як вияв творчої індивідуальності письменника, як свідчення його естетичних зацікавлень» [Гірняк 2007: 226]. Отже, автор ламає усталені форми-стереотипи, жанрові стандарти, створюючи нові жанрові структури художнього тексту. Так, говорячи про «скалічені сонети» збірки «Три строфи», Д.Павличко пише у передмові: «Кожен вірш з цієї книжки може бути трактований як маленька драма. Можливо, ці твори пов'язані формально із сонетною формою, їх можна було б легко зробити сонетами, дописавши до кожного певну мораль або повчання» [Павличко 2007: 4], але ці «короткі записи» він не мав охоти і не відчував потреби «розгортати в якісь більші форми» [Павличко 2007: 3].

У «Трьох строфах» поет виявив себе експериментатором, компетентним знавцем людської душі, який не моралізує, не нав'язує етичних норм, а, навпаки, документально показує історичні чи біографічні факти і колізії, які переконують реципієнта, що людське життя і національна історія – багатогранніші, складніші, ніж те, що може змодельовати творча фантазія: «Ті рядки чи думки, що залишились за межами тексту, сподіваюся, читач домислить сам» [Павличко 2007: 3]. У Д.Павличка історичні, культурні, міжособистісні стосунки, завжди дотичні до моральних проблем, розцінюються читачем з погляду християнської моралі. Це забезпечило певну строгість, виваженість, документальність збірки, яка націлює на сприйняття патріотичної, філософської, історичної проблематики з акцентом на концепті Україна: «Не прошу, не прийму повторного життя, / Та встати б я хотів лише на мить єдину, / Щоб глянути, чи йде стопчатівське дитя / Молитися в мій храм за вільну Україну» [Павличко 2007: 113].

Цілісний образ «Трьох строф» – Україна – основа духовної філософії поета, його кордоцентризму. Майже інтимна сповідальність Д.Павличка втілюється у філософських медитаціях, перетворюючи їх у щире й зворушливе поетичне слово: «Ти – Україна! Так я кличу / Тебе – прийди і сохрани!» («Україна») [Павличко 2007: 21].

Збірка «Три строфи» укладена за традиційним хронологічним принципом, вмістивши вірші, написані упродовж 1994-2006 рр., і «відображає хвилини сумнівів і розчарувань, у яких захилялася наша історія після Помаранчевої революції» [Павличко 2007: 4]. У ній Д.Павличко, розширивши свої поетичні можливості, на концептуальному рівні означив себе як поета медитативного складу з тяжінням до образної рефлексії і насиченої метафізики. Його густо насичене почуття, пружний рух думки, наповнюючи короткі строфи, максимально ущільнюються і свідчать про межову відкритість поета світові. Гнівні інвективи, моральні імперативи актуалізують філософсько-іронічний модус художності, пробуджують людську гідність і національну свідомість: «Занадто я в своїм житті спішив, / Занадто часто виступав зі сцени, / Занадто ревно плакав і служив / Сльїми царям, що люблять скорбні трени. // Кажу: не плач, бо плаче тільки раб!» Кажу: помовч на Божому концерті! / Кажу й ненавиджу свій давній квап, / Та знов лечу й дивлюся в очі смерті» [Павличко 2007: 43].

Автор творить програмно важливі, об'ємні образи, що свідчать про цілісність і концептуальність його поетичного світогляду. Зіткнення контрастів, домінуючий хронотоп чужини часто драматизують почуття, мотиви, увиразнюють стиль, надають строфам філософичності чи глибини осмислення власної долі й історії України. Поет однаково палкий у громадянській, філософській та інтимній ліриці. Він прагне до всеосяжного пізнання через свободу власного світотворення на метафоричному рівні. Ці модифікації визначають розгортання художньої концепції поетичного світу збірки «Три строфи», яка у межах індивідуальної конструкції світу демонструє екзистенціалістську концептуальну модель.

Література: Гадамер 2001: Гадамер Г-Г. Про вклад поезії у пошук істини // Антологія світової літературно-критичної

думки ХХ ст. // За ред. М.Зубрицької. – 2-е вид. – Львів: Літопис, 2001. – 832 с.; *Гірняк 2007*: Гірняк М. Жанрова парадигма прози В.Петрова-Домонтовича в контексті проблеми авторської само артикуляції // Теорія літератури, компаративістика, україністика: Зб. наук. праць з нагоди сіддесятиріччя доктора філологічних наук, професора, академіка Академії вищої школи України Романа Гром'яка // *Studia methodological*. – Вип. 19. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – 400 с.; *Клим'юк 1998*: Клим'юк Ю. Жанрова система лірики Івана Франка // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: Матеріали міжнародної наукової конференції. – Львів: Світ, 1998. – С. 300-305.; *Павличко 2007*: Павличко Д. Три строфи. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. – 127 с.; *Панченко 2009*: Панченко В. Два кольори Дмитра Павличка // *День*. – 2009. – № 176. – 2 жовтня; *Розумний 2008*: Розумний Я. Між надземним і земним тяжінням (Релігійні теми й мотиви в українській поезії двадцятого століття) // *Sacrum і Біблія в українській літературі* / За ред. І.Набитовича. – Lublin: Ingvarr, 2008. – 812 с.; *Тарнашинська 2008*: Тарнашинська Л. Презумпція доцільності: Абрис сучасної літературознавчої концептології. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 534 с.

Алла Вишнівецька, асп. (Тернопіль)

ББК 83. 3 (4 Укр) 6

УДК 82. 191

Наративний дискурс повістей Володимира Гжицького

У статті розглядається жанрова своєрідність повістей В.Гжицького, їх наративний дискурс та поетика творів письменника. Для аналізу взято повісті написані в 20-30-х та 50-х роках ХХ століття і з позиції наративної практики здійснено їх аналіз.

Ключові слова: *повість, жанр, наративний дискурс, гетеродієгетичний наратор, пролепсис.*